

VALEA MUREȘULUI – PARTE INTEGRANTĂ A SISTEMULUI DE FORTIFICAȚIE A DACIEI

LIVIU MĂRGHITAN

Din laconicele știri referitoare la râul Mureș, conferite de scrierile autorilor antici Herodot și Strabon, rezultă că acest important curs de apă se varsă direct în Istru¹.

O eroare atât de evidentă a fost interpretată de istorici ca o urmare a unei cunoașteri aproximative de către scriitorii lumii vechi a realităților geografice de la nordul Dunării de jos. Cu această constatare a neconcordanței dintre afirmația din izvoarele literare și situația reală, se părea că lucrurile erau pe deplin elucidate. Din datele pe care le posedăm nu avem vreo relație despre încercarea de a desluși cauza, sau cauzele, ce au concurat la emiterea inadvertenței respective.

Facem aici remarcă că ni se pare cel puțin bizară comiterea unei asemenea erori, gândindu-ne la exactitatea multora dintre relatările izvoarelor informative citate, în situații privitoare la chestiuni mai puțin importante și mai dificil de observat, în comparație cu desemnarea locului de vărsare a unui râu de dimensiunile și amploarea Mureșului.

Există așadar o premisă ce sugerează ideea de a accepta cu circumspecție verdictul că inexacta indicație ar fi fost determinată de utilizarea unor date incerte, neverificate de, în genere, bine documentatul părinte al istoriei. Însă, așa cum vom arăta în cele ce urmează, e plauzibil faptul că nu o imprecisă cunoaștere a traseului râului Mureș a constituit motivul real al acelei eronate afirmații. De asemenea nu ni se pare verosimilă nici presupunerea că furnizorii informațiilor despre cursul Mureșului erau niște necunoscători ai ținuturilor udate de acest râu, sau că ei erau de rea intenție și au difuzat știrea falsă că *Maris*-ul se varsă direct în Dunăre.

Să încercăm acum deslușirea cauzelor și motivelor ce i-au determinat pe antici să fie convinși că într-adevăr Mureșul era unul dintre afluenții marelui fluviu din sud-estul Europei.

Aprecierea că Mureșul era mai mare decât Tisa, din care decurgea interpretarea că râul transilvan era afluentul Dunării, apare ca firească dacă ne gândim la înfățișarea pe care o avea în antichitate cursul de apă ce izvoara din Carpații estici. În linii generale avem posibilitatea de a reconstitui aspectul de acum două milenii a Mureșului, deoarece pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea cursul său natural a rămas sub influența factorilor climaterici esențial nemedificați în ultimii două mii de ani.

O sensibilă schimbare a înfățișării Mureșului, marcată îndeosebi prin scăderea volumului de apă, a intervenit numai după anul 1845, cînd prin tăieri succesive de meandre, amenajări ce au durat pînă în anul 1872, a fost afectat ritmul de înaintare a apelor.

¹ Herodot, *Istoriai*, IV, 48 (vezi în *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 33); Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13 (C. 304), (vezi în *Izvoare...*, vol. cit., p. 239).

Prin tăierea a circa 33 de meandre, numai pe porțiunea Lipova—Szeged, traseul râului s-a redus de la 260 km, la aproximativ 170 km². Operațiunea respectivă a avut drept consecință accentuarea pantei de scurgere de la 0,14 m/km, la 0,21 m/km, sporindu-se astfel viteza de deplasare a râului de la 0,18 la 0,30 metri/secundă (în anotimpul călduros), și respectiv de la 0,98 la 1,48 metri/secundă (în sezonul ploilor și al topirii zăpezilor)².

Cele câteva date statistice demonstrează că înaintea amintitelor amenajări ale albiei Mureșului, atât în lunile de vară cât și în anotimpurile bogate în precipitații, datorită lungimii sale considerabile și mai ales din cauza încetirii scurgerii apei, râul Mureș avea un volum ce nu era aproape cu nimic mai redus în comparație cu dimensiunea Tisei.

Pe lângă această primă dificultate a aprecierii prevalenței Tisei față de Mureș, considerăm că o altă cauză a confuziei consta în felul în care se producea comasarea celor două riuri într-un singur vad. Dacă ținem cont de amănuntul că Tisa, în amonte de întâlnirea cu Mureșul, se abate de la direcția urmată până aici (nord-sud), făcând un unghi de aproape 45 de grade spre sud-vest, nu poate fi trecută cu vederea greutatea stabilirii certe a faptului că Mureșul se varsă în Tisa, și nu invers. Pe de altă parte, e verosimil ca în antichitate să nu fi existat o gură unică de vărsare, ci mai multe brațe care șerpuiiau prin terenul mlăștinos din preajma vadului Tisei.

Cauzelor naturale menționate de noi, li se mai poate adăuga încă un motiv oarecum subiectiv, dar totuși după părerea noastră, suficient de puternic pentru a contribui la comiterea confuziei pe care o comentăm. Este vorba de aceea prioritate a intereselor de factură comercial-economică, pentru meleagurile locuite de dacii din valea Mureșului, față de aria teritorială din amonte de confluența Mureșului cu Tisa. Cei ce străbăteau calea Dunării și a Mureșului, mînați de treburi comerciale sau de alte pricini de factură economică, parcurgeau acest drum fără ca să li se ivească ceva demn de reținut și remarcat în zona joncțiunii celor două riuri. În felul acesta, în mod independent de voința cuiva, s-a născut și vehiculat informația că Mureșul este afluentul Dunării, știre ce a pătruns și în conținutul izvoarelor literare antice.

Expunerea eventualelor cauze ce au generat părerea că Mureșul se varsă în Istru, nu am făcut-o pentru a-i aduce o justificare părintelui istoriei. Am apelat la acest detaliu din scrierile lumii vechi cu intenția de a sublinia interesul pe care îl stîrnea aria teritorială străbătută de Mureș, încă din acele îndepărtate timpuri. Acea importanță, pe care o putem considera ca deosebită, ce a cauzat chiar comiterea unei semnificative erori în opera unor scriitori a căror mențiuni și afirmații s-au dovedit în dese rînduri demne de toată crezarea, ridică o altă întrebare!

Oare băștinașii au fost conștienți de importanța drumului de pe cursul Mureșului, pentru viața economică și socială a ariei teritoriale vaste nord-dunărene locuită de daco-geți?

După cum este deașteptat, răspunsul nu îl vom mai căuta în textele antice, ci încercăm să-l obținem prin intermediul rezultatelor săpăturilor arheologice.

² A. Zawadowski, *Vizeinek statistikaja*, vol. I, 1891, p. 29.

³ D. Demșa, Al. Zănescu, *Morile plutitoare pe Mureș*, în *Tibiscus*, II, 1972, p. 219.

Menționăm că nu stă în intenția noastră să facem o expunere amănunțită a vestigiilor arheologice descoperite prin săpături sistematice sau fortuite apariții, pe întregul traseu al Mureșului mijlociu sau inferior. Acest lucru fiind făcut în publicațiile anterioare⁴, vom releva cu acest prilej doar importanța vadului și a căii de-a lungul Mureșului în epoca de înflorire și afirmare a daco-geților începînd cu anii domniei lui Burebista, și vom încheia în anii de grea cumpănă din timpul lui Decebal.

Așa cum am arătat în cele enunțate anterior, calea pe Dunăre, Tisa, Mureș, deși reprezenta un drum relativ lung nu prezenta alte dificultăți pentru a ajunge pînă în vecinătatea nucleului cetăților dacice din zona deluroasă-muntoasă din sudul Orăștiei de astăzi.

Despre așezările dacice ce se înșiruie de-a lungul văii Mureșului, de la Piatra Coziei, Dealul Măgura, Cimpuri-Surduc, Vărădia de Mureș, Păuliș, Cicir, Arad, Pecica, se știe că s-au constituit și evoluat într-un îndelungat și complex proces de dezvoltare. Spre exemplificare reamintim că în perimetrul lor s-au identificat adesea niveluri de locuire ce datează din primă epocă a fierului⁵, iar în unele cazuri acele urme sînt chiar mai vechi decît momentele de început a întrebuintării acestui metal. Prin amplasarea lor la distanțe relativ mici unele de altele, respectivele localități ce punctează ambele maluri ale Mureșului, dovedesc că riul cu nume dacic străbătea un teritoriu locuit de daci, pînă la confluența cu Tisa.

Cu toate că o încercare de încadrare precisă în timp a începuturilor așezărilor dacice de pe cursul mijlociu și inferior al Mureșului întîmpină încă dificultăți, totuși descoperirile arheologice efectuate pînă în prezent facilitează o fixare pe scara timpului a perioadei în care băștinașii au început să ia în considerație din punctul de vedere al apărării pămînturilor Daciei, calea de pe cursul inferior al Mureșului. E de presupus că acest fapt s-a produs fie concomitent sau la foarte puțină vreme după luarea primelor măsuri ce aveau drept scop constituirea sistemului de fortificații menite să apere centrul politic și religios-cultural de la *Sarmizegetusa Regia*. Existînd o asemenea majoră preocupare, apare ca verosimil faptul că așezările dacice de pe Mureșul de jos, cele mai multe așezate în locuri înalte, protejate de pantele naturale ale dealurilor respective, au fost de timpuriu remarcate ca părți componente ale planului general de edificare a rețelei de fortificații și cetăți menite să slujească unui scop unic, apărarea statului liber al daco-geților.

Întăriturile vechi ale triburilor sau cele ale uniunilor tribale dacogetice din perioada premergătoare formării statului, e de presupus că au dăinuit și în cei dintii ani ai domniei lui Burebista, intervenind în noua conjunctură politică doar o modificare a atribuțiilor lor inițiale. După întemeierea statului pe lîngă rolul de puncte de refugiu întărite, în noua situație li se acordau și alte atribuții potrivit cerințelor militar-politice mai complexe. În eventualitatea unui atac extern, așezărilor de pe Mureș li se cerea nu numai apărarea propriu-zisă ci și transmiterea de infor-

⁴ L. Mărghitan, *Vestigii dacice de pe cursul mijlociu al Mureșului*, în *Sargetia*, VII, 1970, p. 11 și urm.; E. Dörner, *Urme ale culturii materiale dacice de pe teritoriul arădan*, Arad, 1968, p. 5 și urm.; S. Dumitrașcu, L. Mărghitan, *Așezări și descoperiri dacice din vestul și nord-vestul României*, în *Sargetia*, VIII, 1971, p. 45 și urm.

⁵ E. Dörner, *op. cit.*, p. 11.

mații spre centrul politic al țării, cu privire la oștirea dușmană. Populației mature, îndeosebi bărbaților din așezările dacice de pe cursul inferior și mijlociu al Mureșului, e de presupus că îi revenea și datoria observării zonei pe care o supravegheau, iar evenimentele ce erau legate de integritatea Daciei erau transmise spre reședința din munții Orăștiei. Cel puțin, așezările fortificate de la Pecica și Cîmpuri-Surduc, ne îndreptățesc prin aspectul lor să le atribuim un asemenea rol.

Fără ca nucleul de cetăți din munții Daciei, ce erau întăriți cu ziduri⁶, să dispună de o amplă rețea de supraveghere a principalelor căi naturale de acces ale Daciei, eficacitatea sa ar fi fost sensibil diminuată. Și după cum am văzut, valea Mureșului în aval de Orăștie, era un drum ușor de străbătut care ducea, așa cum arătau Herodot și Strabon, direct la Dunăre.

Așadar, a preconiza că așezările dacice descoperite prin cercetările arheologice ale muzeelor din Deva și Arad pe traseul anticului riu *Marisus*, făceau parte din amplul sistem defensiv al Daciei preromane nu mai apare ca o ipoteză hazardată. Prin însăși poziția lor naturală ce le favoriza apărarea în caz de primejdie, ele erau un adevărat ochi mereu treaz îndreptat spre fruntariile dinspre soare-apune ale Daciei. Și poate că nu greșim dacă punem pe seama rezistenței întâmpinate în aceste așezări ale dacilor de pe valea Mureșului imposibilitatea oștirii romane conduse de Marcus Vinicius, de a obține o hotărâtoare victorie în campania ce a avut loc în anii 10—9 î.e.n.⁷

În încheiere conchidem că încă din îndepărtata epocă în care spațiul carpato-danubian locuit de daco-geți a intrat în atenția scriitorilor antici, importanța văii Mureșului a fost evidențiată prin însăși confuzia că riul transilvan este un afluent al Istrului. La rîndul lor, și băștinașii au fost conștienți de acest drum de ape acordîndu-i cuvenita atenție. Fără a aluneca pe panta unei exagerate aprecieri a rolului așezărilor dacice de pe Mureșul de mijloc și de jos, preconizăm că așezările dacice „mureșene” au servit o îndelungată perioadă și ca puncte de observație și transmitere a veștilor dinspre fruntariile vestice spre cetatea de scaun din munții Orăștiei. Ele și-au încheiat existența și rolul lor defensiv, în cursul supremului efort al localnicilor nord-dunăreni conduși de Decebal, de a menține neînchinată libertatea Daciei.

LA VALLÉE DE MUREȘ — UNE PARTIE INTÉGRANTE DU SYSTÈME DE FORTIFICATION DE DACIA

(R é s u m é)

L'auteur justifie l'appréciation faite par Herodot par quelle la rivière du Mureș est l'affluent du Danube. Pendant l'antiquité la rivière du Mureș avait le même débit d'eau comme la rivière de la Tisa.

Si nous tiendrions compte que la rivière de la Tisa en amont du point de jonction avec la rivière du Mureș dévie sa direction normale (nord-sud), faisant un

⁶ *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 319.

⁷ Fr. Miltner, *Augustus Kampf um die Donaugrenze*, în *Klio*, XXX, 1937, p. 200 și urm.

angle de 45° vers sud-ouest. Il est difficile d'établir avec l'exactitude si la rivière du Mureş se jetait dans la Tisa ou inversement.

Un autre élément est celui de l'intérêt de nature commerciale-économique pour les contrées habitées par les Daces de la Vallée du Mureş en rapport avec la surface d'amont du confluent du Mureş avec la rivière de la Tisa.

Ce fait a déterminé la naissance et la circulation, de l'information que la rivière du Mureş est l'affluent du Danube, l'information qui a pénétré aussi dans le contenu de sources littéraires de l'antiquité.

Les découvertes archéologiques faites au cours du Mureş soutiennent cette hypothèse. Les établissements daces de Piatra Cozia, Brănişca, Cîmpuri Surduc, Vărădia de Mureş, Ciceu, Arad, Pecica disposés sur les places hautes ont été considérés des parties composantes du plan de fortifications et de cités destinées au but unique: la défense de l'état dace libre.

Ils avaient le rôle de points d'observation et de communication d'informations qui viennent dès frontière de l'ouest vers la capitale de l'état dace.

Ils cessent l'activité pendant la guerre daces-romains au début du II-ème siècle de notre ère.